



**ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ  
ТА СОЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

УДК 364.316.3

**ПІДХІД, ОРІЄНТОВАНИЙ НА СИЛЬНІ СТОРОНИ,  
У РОБОТІ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ:  
ОГЛЯД МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ**

**Тетяна Семигіна**, доктор політичних наук, професор, Національне агентство кваліфікацій.

**ORCID:** 0000-0001-5677-1785

**E-mail:** [semigina.tv@gmail.com](mailto:semigina.tv@gmail.com)

**Дарія Палатна**, аспірантка кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

**ORCID:** 0000-0003-0591-4090

**E-mail:** [darya.palatna@gmail.com](mailto:darya.palatna@gmail.com)

*У статті на основі аналізу закордонної літератури визначено особливості застосування на рівні територіальної громади підходу, орієнтованого на її сильні сторони. Установлено, що цей підхід належить до емансипативної макропрактики соціальної роботи і спрямований на використання ресурсів громади для розв'язання колективних проблем та забезпечення справедливих відносин у громаді. Визначено, що у відносно сталих ситуаціях використовують такі стратегії, як: участь громади, колективне наснаження; розвиток громад на основі ресурсів. Під час кризових та надзвичайних ситуацій застосовують стратегію розвитку резилієнсу громади.*

***Ключові слова:** соціальна робота в територіальній громаді; територіальна громада; ресурси; колективне наснаження; колективна дія; участь громад, резилієнс громади; соціальний капітал; емансипативна практика.*

**STRENGTH-BASED APPROACH IN WORKING  
WITH TERRITORIAL COMMUNITIES:  
A REVIEW OF INTERNATIONAL PRACTICE**

**Tetyana Semigina**, Dr.in Political Sciences, Professor, National Qualifications Agency.

**ORCID:** 0000-0001-5677-1785

**E-mail:** [semigina.tv@gmail.com](mailto:semigina.tv@gmail.com)

**Daria Palatna**, PhD student, Department of Social Rehabilitation and Social Pedagogy Taras Shevchenko National University of Kyiv.

**ORCID:** 0000-0003-0591-4090

**E-mail:** [darya.palatna@gmail.com](mailto:darya.palatna@gmail.com)

*Based on the analysis of literature, the paper reviews the characteristic of the application of the strength-based approach at the level of the territorial community, which has become widespread since the 1990s. It was stressed that this approach belongs to the emancipatory (developmental) macro-practice of social work and is aimed at using community resources to solve collective problems, as well as ensuring more equitable relations in the community. The paper highlights that for relatively stable situations in communities and in developing communities, the following strategies could be used: community participation; collective empowerment; asset-based community development. The authors specify the peculiarities of the application of these approaches in social work within territorial communities.*

*While for crises and emergencies, a community resilience development strategy is more commonly used. This strategy involves building community members' ability to use their own resources to overcome emergencies and return to normal life. The paper reveals the process of working with territorial communities in emergencies and considers the following stages: assessment of losses and risks; determining community capacity; ensuring participation; education and training; formation of resilience. These stages are presented in such a way that the community can pass gradually or cyclically, in case when the impact of the emergency is prolonged or repeated.*

*The paper features the key components of the strengths-based approach applied to social work with territorial community: community empowerment; collective action and self-organization; positive self-identification and community values; viability (resilience) of the community. The specifics of these strategies are outlined, their differences from the classical typology of community work models (by J. Rothman) are discussed.*

**Keywords:** social work in the territorial community; territorial community; resources; collective inspiration; collective action; community participation; community resilience; social capital; emancipatory practice.

**Постановка проблеми.** Робота в громаді, як індивідуальна робота чи робота з групами, становить важливу складову сучасної соціальної роботи [24; 35]. Таку діяльність, яка ще має назву «макропрактика соціальної роботи», з огляду на глобальне визначення соціальної роботи [24], розглядають як один зі шляхів справедливого перерозподілу суспільних ресурсів на користь груп, які перебувають у не вигідному становищі.

Повернення до ідей громади у 1990-х роках пов'язують зі створенням сприятливих умов для відродження принципів демократії, підтвердження зв'язку між розвитком громади, місцевого самоврядування та рішучою політикою реформ [4]. В Україні потужним ресурсом для набуття територіальними громадами суб'єктності стало розгортання децентралізації та плюралізація в наданні соціальних послуг [10]. Наразі формування громад сприяє розв'язанню як індивідуальних, так і суспільних проблем [18; 26]. Таке переосмислення ролі громад породжує потребу використання ефективних інструментів макропрактики соціальної роботи і вивчення тих соціальних практик територіальної громади, які спрямовують на активізацію мешканців громади та залучення їх до локальних ініціатив.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** У сучасній літературі будь-яку громаду, зокрема й територіальну, розглядають як соціальний конструкт, певну умовну реальність [13; 19]. Через те для соціальних працівників, які провадять діяльність на рівні громади, важливо насамперед формувати у її членів відчуття належності до територіальної громади [40]. Науковці також звертають увагу на організацію та мобілізацію таких громадян [6; 9], сприяння діяльності окремих активістських груп у територіальних спільнотах [44].

Згідно із сучасною закордонною літературою робота в громаді передбачає врахування кількох важливих концепцій: 1) *теорії співіснування в громадах*, яка, з

одного боку, виходить з того, що в громаді має відбуватися постійне спілкування, засноване на прихильності, толерантності та повазі, з метою обміну, зокрема колективним досвідом [11], а з іншого, робота в громаді має спиратися на філософію прав людини й протидіяти порушенню їх громадою [42]; 2) *концепції соціального капіталу*, який складається з активних взаємозв'язків між людьми, у межах яких спільні цінності та довіра пов'язують членів мереж і громад, роблять можливою їх взаємодію [30]; 3) *концепції спільного ресурсу* (Е. Остром [2], описуючи самоорганізовані територіальні громади як користувачів спільних ресурсів, звертала основну увагу на процес створення правил, за якими відбувається відбір та розподіл спільних ресурсів).

Із 1970-х років у закордонній літературі послуговуються класифікацією моделей соціальної роботи в громаді, запропонованою Д. Ротманом. Ця класифікація включає: 1) місцевий розвиток (англ. *locality development*), тобто організовані зусилля людей щодо поліпшення умов життя в громаді та здатності людей до участі в цьому житті; 2) соціальне планування (англ. *social planning*), зосереджене на процесі розв'язання соціальних та інших проблем через стратегічне планування, зокрема визначення системи надання соціальних послуг, із залученням населення; 3) соціальну дію (англ. *social action*), спрямовану на перерозподіл влади, ресурсів, зміну порядку ухвалення рішень у громаді та політики формальних структур [41]. Проте соціальна робота розвивається концептуально та методологічно, і це позначається і на роботі в громаді. Наприклад, одним із напрямів роботи в громаді вважають зелену соціальну роботу [7], спрямовану на досягнення екологічної справедливості.

Інструментально сучасна макропрактика соціальної роботи ґрунтується на *колективному наснаженні* (імпаурменті, розширенні можливостей) [28; 37] та на *підході, орієнтованому на сильні сторони громади* [24; 27], спрямованому на використання ресурсів громади для розв'язання колективних проблем [33, 41], причому перше інколи вважають основою для всього підходу. Зараз у вітчизняному науковому дискурсі підхід, орієнтований на сильні сторони громади, розглядають у цілому, переважно на мікро- та мезорівнях [8; 12], але не на макрорівні.

**Мета статті:** на основі аналізу закордонної літератури визначити особливості застосування на рівні територіальної громади підходу, орієнтованого на її сильні сторони.

**Виклад основного матеріалу. Загальна характеристика підходу, орієнтованого на сильні сторони.** Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів (індивідів, груп, громад), науковці відносять до розвивальних (емансипативних) [29] або трансформаційних [17] підходів соціальної роботи. Це цілісний і прагматичний підхід, заснований на принципах прав людини та соціальної справедливості, який розв'язує проблему бідності та соціально-економічної нерівності на рівні особистості, домогосподарств, громади та політики. У межах цього підходу використовують різні форми роботи, зокрема соціальні інвестиції, розвиток громади, розвиток потенціалу, які побудовані на інтеграції мікро- та макропрактики.

Він передбачає вирішення конкретних соціальних завдань через відкриття та розвиток внутрішніх ресурсів і формування позитивної самоідентичності. За твердженням дослідників [25; 34; 43], підхід має шість основних складових: 1)

орієнтація на цілі; 2) оцінка сильних сторін; 3) ресурси навколишнього середовища / оточення людини чи громади; 4) оцінка сильних сторін з огляду на поставлену ціль; 5) взаємовідносини, розвиток сподівань та очікувань клієнтів соціальної роботи або громад; 6) свідомий вибір.

Сутність підходу розкривається через розуміння семи ключових принципів, описаних у науковій літературі:

1) *принцип соціальної справедливості*, що полягає в забезпеченні рівності для всіх соціальних груп у їх правах і свободах, а також досягненні життєвого добробуту;

2) *принцип прозорості* – відкритість та доступність інформації, що стосується життя громади та її членів (наприклад, планування бюджету, наявність соціальних послуг, стратегія розвитку громади тощо);

3) *принцип використання сили* передбачає діяльність у рамках наданих повноважень та відповідальності без зловживання владою;

4) *принцип поваги* визначає ставлення до кожної особистості як до цілісної та цінної;

5) *самоідентифікація через приналежність до громади* означає усвідомлення особистістю громади як єдиного цілого, а себе як частини цього цілого;

6) *принцип орієнтації на сили та можливості* являє собою кульмінацію цього підходу та передбачає бачення громади такою, яка має ресурси та можливості для вирішення поставлених перед нею соціальних завдань;

7) *принцип співпраці та партнерства* – залучення всіх членів громади до процесу її розвитку [32; 38; 43].

Іншими словами, кінцевою метою застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони громади, можна вважати формування спроможності та розвиток ідентичності громади, спроможної до розв'язання соціальних проблем та сталого розвитку.

***Інструменти підходу, орієнтованого на сильні сторони, для роботи в громадах.*** Узагальнення ідей закордонної літератури дає підставити виокремити такі стратегії використання підходу, орієнтованого на сильні сторони громади, у сучасній соціальній роботі:

- 1) участь громади (англ. community participation);
- 2) колективне наснаження (англ. community empowerment);
- 3) розвиток громад на основі ресурсів (англ. community assets-building);
- 4) формування резилієнсу в громаді (англ. community resilience interventions).

Перші три стратегії застосовують у відносно сталих ситуаціях та громадах, що розвиваються; остання – у кризових та надзвичайних ситуаціях, а також для пошуку прихованих ресурсів громади для формування життєстійкості громади [3]. Кожна із цих стратегій ґрунтується на певній парадигмі (інституційній, конфліктологічній, соціально-екологічній) й різноманітних формах громадської активності із різним ступенем формалізації соціальних відносин та інституціоналізації громадських практик у територіальній громаді. У межах цих стратегій функції соціальних працівників можуть сутнісно відрізнитися. Розглянемо детальніше ці стратегії.

*Участь громади* як напрям макропрактики соціальної роботи передбачає поступове залучення членів територіальної громади до вирішення актуальних соціальних проблем через реалізацію таких етапів: 1) інформування; 2) консультування; 3) включення; 4) співпраця; 5) розширення можливостей (це так звана драбина участі, запропонована Ш. Арнстейн у 1969 р. [16]).

На першому етапі члени громади мають бути проінформовані про наявну ситуацію та механізми участі в прийнятті рішень на рівні територіальної громади (наприклад: громадські слухання, петиції, звернення громадян тощо). Етап консультування передбачає навчання членів громади щодо вирішення актуальних соціальних проблем у громаді. Включення членів громади до життя громади може відбуватись шляхом проведення спільних соціальних проєктів або спільних заходів. Наступним етапом є формування співпраці між основними суб'єктами в громаді (місцева влада, бізнес, громадський сектор, надавачі соціальних послуг, населення, релігійна спільнота тощо). При цьому увагу соціальних працівників, залучених до мобілізації громади, варто звернути на вразливі групи в громаді і забезпечення соціально справедливого ставлення до них.

Кінцевим результатом застосування інструменту участі громад має бути розширення можливостей громади для задоволення потреб населення та розвитку громади [39]. Це можна в широкому сенсі вважати діяльністю із розвитку соціального капіталу громади і її самоідентифікації як спроможної розв'язувати власні проблеми.

*Коллективне наснаження* передбачає формування спільної ідентичності, тобто сприйняття територіальної громади як єдиного цілого. Разом з тим, колективне наснаження полягає в поверненні членам громади контролю над власним життям та життям громади. Коллективне наснаження спирається на такі принципи в роботі з територіальною громадою: надання контролю громадам; передача лідерства громадського сектору; розвиток ефективної взаємодії; досягнення результатів для вдосконалення громади; розвиток прозорості та надійності [31].

Процес колективного наснаження складається з таких кроків: визначення стейкхолдерів; спільне визначення проблеми; створення плану дій; залучення населення; реалізація плану дій.

Громаді як системі людських взаємодій притаманна емерджентність, за якої властивості громади не зводяться до властивостей окремих її індивідів [5]. Тому в основі інструмента колективного наснаження перебуває колективна дія як соціальна практика, спрямована на перерозподіл ресурсів у громаді, захист дискримінованих груп, протидію соціальній ексклюзії.

Сучасні дослідники, наприклад Е. Гілхріст [22], вважають колективну дію виявом мережових відносин у суспільстві, завдяки якій відбувається суспільний обмін (про який згадують і теорії співіснування в громаді [42]) та формується структура територіальної громади. Власне, з виникненням та розвитком громадянського суспільства, межі людської відповідальності розширюються, відповідно й колективні дії мають різноплановий характер, формуючись як на основі раціонального, так і афективного (емоційного) компонентів.

Наснаження пов'язує особисте і політичне, підвищує рівень соціального капіталу в групі – внутрішньогрупову довіру, а також мобілізує групу для

розв'язання конфлікту без консенсусу, тобто шляхом задоволення інтересів однієї групи без врахування інтересів іншої групи [36]. У цьому випадку відбувається мобілізація мешканців громади задля відстоювання своїх прав, можуть виникати нові групи, форми взаємодії та зростає соціальний капітал усередині таких груп.

Діяльність соціальних працівників в цьому контексті стає чинником, що сприяє здійсненню спільних колективних дій, спрямованих на розвиток самосвідомості членів громади, позитивні зміни в громадах у частині перерозподілу ресурсів.

*Розвиток громад на основі ресурсів* – розвиток спроможності громади визначати та використовувати власні ресурси, а також залучати ресурси в середині громади та ззовні. У межах цієї стратегії до ресурсів громади відносять такі, як: географічне становище, природні ресурси, інфраструктура, людські ресурси, фінансові ресурси тощо [26].

Деякі науковці виокремлюють соціальні ресурси територіальної громади, які розглядають як еталонні цінності і преференції територіальної громади, її соціальні мережі, які сприяють схильності її членів до співробітництва, їхній здатності до самоорганізації [14].

Ця стратегія роботи з громадою спрямована на розвиток її потенціалу, тобто набуття якостей і сильних сторін, які населення індивідуально або колективно використовуватиме для підвищення свого рівня життя. У цьому сенсі модель ґрунтується на сучасних соціально-педагогічних концепціях активізуючої соціалізації [21] та адаптивності [1].

У межах цієї стратегії важливими вважають різні способи спільної оцінки ресурсів, планування їх використання, прозорість цілей, для яких використовують ресурси, які набувають соціальних ознак «спільності». Саме тому відчутну роль відіграють інституціоналізовані на рівні громади правила, за якими відбувається відбір та розподіл спільних ресурсів. На такі правила зауважувала Е. Остром [2]. Соціальні працівники, організатори громад повинні звертати увагу на підтримку ініціатив «знизу» та включення їх до стратегії розвитку територіальних громад тощо.

***Застосування підходу для роботи в умовах надзвичайних подій.*** Мобілізація громади в умовах кризових та надзвичайних ситуацій (повені, землетруси, катастрофи, збройні конфлікти) спирається на підхід резилієнсу (життєстійкості, стресостійкості).

*Розвиток резилієнсу в громаді* полягає в розвитку спроможності громади використовувати власні ресурси для ефективного реагування та розвитку спроможності громади до подолання надзвичайних ситуацій, спричинених природними чи людськими факторами [15; 20]. Надзвичайна ситуація супроводжується множинними втратами на всіх рівнях функціонування громади, саме тому громада часто потребує соціальних інтервенцій для відновлення свого нормального життя. Процес формування життєстійкості громади, відповідно до підходу, орієнтованого на сильні сторони, представлено на рис. 1.



Рис. 1. Процес формування життєстійкості громади

Джерело: авторська розробка.

Робота із територіальною громадою в умовах надзвичайних подій має починатись з оцінки реальної ситуації в громаді – визначення наявних утрат та наявних ризиків щодо майбутніх утрат. Наступний етап – оцінка потреб та ресурсів громад із фокусом на ресурси громади. Діяльність у рамках підходу, орієнтованому на сильні сторони громади, зумовлює проведення глибокої роботи не лише на визначення широкого спектра ресурсів громади, а й на розвиток наявних ресурсів. Важливою умовою успішної роботи, яка хоч і виокремлена в нашій схемі як окремий етап, може проходити наскрізно через усі етапи, вважаємо забезпечення участі всіх членів громади. Це потребує формування належних механізмів та правил спільної діяльності, розвитку співпраці та самоорганізованості. Наступний етап – навчання та підготовка – характеризує головну відмінність застосування інструмента розвитку резилієнсу в громаді.

Формування життєстійкості громади полягає в отриманні її членами необхідних умінь, знань та навичок для подолання надзвичайних подій. Для проведення цієї роботи важливо пройти попередні етапи та оцінити, які навички потрібні конкретній громаді для подолання конкретної ситуації, які навички члени громади вже мають і який їхній рівень. Після розвитку необхідних навичок громада може апробувати їх у соціальній активності на наступному етапі – планування соціальної діяльності та сама соціальна діяльність. Планування соціальної діяльності має відбуватись на основі результатів оцінки ситуації, визначення потреб, використання ресурсів громади та із максимальним залученням усіх членів громади. За умови ефективного проходження попередніх етапів формується життєстійкість громади, тобто її здатність використовувати власні ресурси для подолання надзвичайної ситуації, громада повертається до нормального функціонування та посилює своє самосприйняття сильної та спроможної.

Надзвичайні події можуть розвиватись поступово та мати пролонговані наслідки для громади. У деяких випадках надзвичайні події мають систематичний характер (наприклад, землетруси, повені тощо) і робота в такій громаді може включати підготовку до події, навчання діям в екстремальних умовах, планування

швидкого розгортання локальних ініціатив із самоорганізації в момент настання події [7; 15]. Тому відзначимо, що схему, представлену на рис. 1, можна інтерпретувати, зокрема, як цикл, який громада проходить знову і знову, стикаючись із новими наслідками надзвичайних ситуацій.

**Обговорення.** Робота в громаді як макропрактика соціальної роботи потребує визначення особливостей застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони громади, на макрорівні. Цей підхід передбачає опертя на ресурси громади (як на спільний ресурс у розумінні Е. Остром [2]) та залучення учасників громади (як у межах ідей співіснування в громаді [42], так і колективного наснаження [28, 37], що в підсумку формує соціальний капітал територіальної громади).

Особливості застосування цього підходу при роботі в умовах надзвичайних ситуацій, полягає в тому, що потрібно навчити громаду реагувати на надзвичайну подію, подекуди це робиться завчасно, та забезпечити життєстійкість (резилієнс, стресостійкість) в умовах кризи шляхом використання власних ресурсів, інколи прихованих.

На рис. 2 представлено ключові складові підходу, орієнтованого на сильні сторони, при його використанні в роботі з територіальною громадою.



Рис. 2. Складові підходу, орієнтованого на сильні сторони, при його використанні в роботі з територіальною громадою

Джерело: авторська розробка.



На перший погляд, описані нами стратегії роботи з громадами схожі із моделями, запропонованими Д. Ротманом [40] та переказаними у вітчизняній навчальній і науковій літературі (див. як приклад [10]). Стратегія участі громади може бути з певною часткою умовності співвіднесена із стратегією місцевого розвитку, за Д. Ротманом, колективне наснаження – із моделлю колективної дії, хоча для першого властиве формування позитивної самоідентифікації, а потім уже боротьба за перерозподіл ресурсів та контроль над ними. Філософія розвитку громад на основі ресурсів і розвитку резилієнсу в громаді виразно протистоїть дефіцитарним підходам [35], які орієнтуються, скоріше на потреби в громаді та соціальні проблеми, що потребують вирішення, передбачають залучення ресурсів громади ззовні (від донорів, спонсорів, міжнародних проєктів тощо) та пасивну позицію (об'єктність) самої громади.

Попри зовнішню схожість описаних нами стратегій, які використовують у рамках підходу, орієнтованого на сильні сторони громади, та класичних моделей Д. Ротмана, належність аналізованого нами підходу до розвивальної (емансипативної) практики робить його досить специфічним і ставить особливі вимоги до функцій та компетентностей соціальних працівників.

**Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.** На основі аналізу літератури було визначено ключові складові підходу, орієнтованого на сильні сторони, при його використанні у територіальній громаді: розширення можливостей громади; колективна дія та самоорганізація; позитивна самоідентифікація та цінності громади; життєстійкість (резилієнс) громади. Як свідчить міжнародна практика, мета використання підходу полягає в тому, щоб забезпечити справедливий розподіл ресурсів громади для розв'язання проблем громади, вразливих груп та індивідів.

У сучасній науковій літературі із соціальної роботи представлено низку стратегій, які застосовують під час роботи з громадами в межах підходу, орієнтованого на її сильні сторони: участь громади (community participation); колективне наснаження (community empowerment); розвиток громад на основі ресурсів (community assets-building); формування резилієнсу в громаді (community resilience). Вони протиставляються дефіцитарним підходам, які орієнтуються швидше на потреби в громаді та соціальні проблеми, що потребують розв'язання, а також передбачають залучення ресурсів громади ззовні.

Підхід, орієнтований на сильні сторони, можна застосовувати для роботи в громадах, що розвиваються в умовах децентралізації в Україні, а також у громадах в умовах надзвичайних подій. Подальшого вивчення потребують компетентності соціальних працівників, які мають бути розвинуті для ефективної роботи в межах підходу, орієнтованого на сильні сторони різних типів соціальної роботи, зокрема, її макропрактики.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Найдюнова Л. А., Оцалюк Л. М. Самоорганізаційні компоненти розвитку територіальних громад міста. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2007. Вип. 15 (18). С. 89–101.
2. Остром Е. Керування спільним : еволюція інституцій колективної дії / пер. з англ. Київ : Наш час, 2012. 398 с.
3. Палатна Д. О. Інструменти макропрактики соціальної роботи для розвитку соціальних послуг в громадах. *Дитина у тривожному середовищі: розвивальні і відновлювальні практики*:

- зб. тез III Всеукраїнського форуму за міжнар. участю (31 травня – 1 червня 2021 р.). Київ : КНУТШ, 2021. С. 66–70.
4. Пейн М. Сообщество как основа социальной политики и социального действия. *Взаимосвязь социальной работы и социальной политики*. Москва : Аспект Пресс, 1997. С. 44–62.
5. Петрушенко Ю.М. Соціально економічна сутність та фінансова самодостатність територіальних громад. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Вип. 710–711. С. 45–48.
6. Семигіна Т., Лиховид Д. Колективне наснаження і самоорганізація територіальної громади. *Наукові записки НаУКМА. Т. 175 : Педагогічні, психологічні науки і соціальна робота*. 2015. С. 70–74.
7. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник АПСВТ*. 2018. № 2. С. 11–27.
8. Семигіна Т.В. Розвиток у сучасній соціальній роботі підходів, орієнтованих на сильні сторони клієнтів. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society (1st ed.)*. Dallas : Primedia eLaunch LLS. 2019. С. 96–105.
9. Сила Т., Форестер С. Мобілізація громад: досвід ПРООН у реалізації підходу громадської безпеки і соціальної згуртованості. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/community-mobilization-guidebook.html> (дата звернення: 20.02.2022).
10. Слозанська Г. І. *Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи*. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
11. Сорокин П. А. *Человек. Цивилизация. Общество*. Москва : Политиздат, 1992. 542 с.
12. Столярик О., Семигіна Т. Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, у соціальній роботі з сім'ями, які виховують дітей з аутизмом. *Збірник наукових праць Л'ОГОС*. 2020. С 10–13.
13. Швалб Ю. М. Психологические основания социогенеза: община, население и сообщество как субъекты социальных отношений. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Т. 7. Вип. 35. С. 317–329.
14. Яценко М. А. Самоврядувальний механізм здійснення регіональної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук : 22.00.03. Харків, 2005. 21 с.
15. Alston M., Hazeleger T., Hargreaves D. *Social Work and Disasters : A Handbook for Practice*. Abingdon : Routledge, 2019. 264 p.
16. Arnstein S. R. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 1969. Vol. 35 (4). P. 216–224.
17. Bellinger A., Ford D. *The Strengths Approach in Practice: How It Changes Live*. Bristol : Bristol University Press, 2022. 258 p.
18. *Community Practice and Social Development in Social Work* / Ed by S. Todd, J.L. Drolet. Singapore : Springer Nature, 2020. 504 p.
19. Delanty G. *Community*. London and New York : Routledge, 2003. P. 65–66.
20. Drolet J., Dominelli L., Alston M., Ersing R., Mathbor G., Wu H. Women rebuilding lives post-disaster: innovative community practices for building resilience and promoting sustainable development. *Gender & Development*. 2015. Vol. 23 (3). P. 433–448.
21. Eriksson L. Community development and social pedagogy : traditions for understanding mobilization for collective self-development. *Community Development Journal*. 2011. Vol. 46 (4). P. 403–420.
22. Gilchrist A. *The Well-Connected Community : A Networking Approach to Community Development*. 3d ed. Bristol : The Policy Press, 2019. 298 p.
23. Global definition of social work/ International Federation of Social Work, 2014. URL: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work> (дата звернення: 20.02.2022).
24. Goel K, Venkat P., Francis A. P. *Community Work : theories, experiences and challenges*. Bangalore : Niruta Publications, 2019. 445 p.
25. Gray M., van Rooyen C. The strengths perspective in social work : Lessons from practice. *Social Work/Maatskaplike Werk*. 2002. Vol. 38 (3). P. 193–201.
26. Ife J. W. *Community development in an uncertain world: Vision, analysis and practice*. 2d ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 412 p.

27. Maglajlic R. A. Organisation and delivery of social services in extreme events: Lessons from social work research on natural disasters. *International Social Work*. 2019. Vol. 62 (3). P. 1146–1158.
28. Manor J. Democratization with Inclusion : Political Reforms and People’s Empowerment at the Grassroots. *Journal of Human Development*. 2004. № 5 (1). P. 5–29.
29. Midgley J., Conley A. *Social work and social development: theories and skills for developmental social work*. New York : Oxford University Press, 2010. 240 p.
30. Morris R. *The Role of the Agent in Local Community Work. Strategies of Community Organization*. 3d ed. Itasca : Peacock Publishers, 1979. P. 203–213.
31. *Principles for community empowerment* / Strategic Scrunity Group, 2019. URL: [https://www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2019/briefing\\_190725\\_community\\_empowerment.pdf](https://www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2019/briefing_190725_community_empowerment.pdf) (дата звернення 20.02.2022).
32. Pulla V. Strengths-Based Approach in Social Work : A distinct ethical advantage. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. 2017. Vol. 3 (2). P. 97–114.
33. Rambaree K., Powers M.C. F., Smith R. J. Ecosocial work and social change in community practice. *Journal of Community Practice*. 2019. Vol. 27(3–4). P. 205–212.
34. Rapp C.A., Goscha R.J. *The strengths model : A recovery-oriented approach to mental health services*. New York : Oxford University Press, 2011. 352 p.
35. *Revitalising communities in a globalizing world* / Ed. by L. Dominelli. Aldershot : Ashgate, 2007. 466 p.
36. Rubin H. J., Rubin I. *Community organizing and development*. 4<sup>th</sup> ed. USA : Pearson, 2008. 497 p.
37. Sadan E. *Empowerment and Community Planning : Theory and practice*. Tel Aviv : Hakibbutz Hameuchad Publishers, 1997. 188 p.
38. Saleebey D. The strengths approach to practice. *The strengths perspective in social work practice*. 6<sup>th</sup> ed. USA : Pearson, 2013. 336 p.
39. Seller E. P. Social work and local community development in the 21st century. *Arbor : Ciencia, pensamiento y cultura*. 2015. Vol. 191(771). URL: [https://www.researchgate.net/publication/279285907\\_Social\\_Work\\_and\\_local\\_community\\_development\\_in\\_the\\_21st\\_century](https://www.researchgate.net/publication/279285907_Social_Work_and_local_community_development_in_the_21st_century) (дата звернення: 20.02.2022).
40. Semigina T., Maidannyk O., Onischuk Y., Zhuravel Y. Local self-government reforms in Europe : legal aspects of considering the communities' social identity. *Tribuna Juridica*. 2020. Vol. 10 (2). P. 207–221.
41. *Strategies of community intervention* / Ed. by J. Rothman, J. Erlich, J. Tropman. 7<sup>th</sup> ed. Peosta : Eddie bowers publishing company, 2008. 562 p.
42. Torczyner J. Rights-Based Community Practice and Academic Activism in a Turbulent World : Putting Theory into Practice in Israel, Palestine and Jordan. Milton : Routledge, 2021. 376 p.
43. Weick A., Rapp C., Sullivan W. P., Kisthardt W. A strengths perspective for social work practice. *Social Work*. 1989. Vol. 34 (6). P. 350–354.
44. Zajda K. Problems of functioning of Polish local action groups from the perspective of the social capital concept. *Eastern European Countryside*. 2014. Vol. 20 (1). P. 73–97.

#### REFERENCES

1. Naidonova, L. A., Otsaliuk, A. M. (2007). Samoorhanizatsiini komponenty rozvytku terytorialnykh hromad mista [Self-organizational components of development of territorial communities of the city]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, 15 (18): 89–101 [in Ukrainian].
2. Ostrom, E. (2012). *Keruvannia spilnym. Evoliutsiia instytuttsii kolektyvnoi dii* [Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action]. Kyiv: Nash chas [in Ukrainian].
3. Palatna, D. O. (2021). Instrumenty makropratyky sotsialnoi roboty dlia rozvytku sotsialnykh posluh v hromadakh [Tools of social work macropractice for the development of social services in communities]. *Dytyna u tryvozhnomu seredovyschi: rozvyvalni i vidnovliuvalni praktyky* : zb. tez III Vseukrainskogo forumu za mizhnar. uchastju (pp. 66–70). Kyiv: KNUTSh [in Ukrainian].
4. Payne, M. (1997). Soobshchestvo kak osnova sotsyalnoi polytyky y sotsyalnogo deistviya [Community as the basis of social policy and social action.]. *Vzaymosviaz sotsyalnoi raboti i sotsyalnoi politiki* (pp. 44–62). Moscow : Aspect Press [in Russian].

5. Petrushenko, Y.M. (2014). Sotsialno-ekonomichna sutnist ta finansova samodostatnist terytorialnykh hromad [Socio-economic essence and financial self-sufficiency of territorial communities]. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 710–711: 45–48 [in Ukrainian].
6. Semigina, T., Lykhovyd, D. (2015). Kolektyvne nasnazhennia i samoorhanizatsiia terytorialnoi hromady [Collective empowerment and self-organization of the territorial community]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedagogichni, psykholohichni nauky i sotsialna robota*, 175: 70–74 [in Ukrainian].
7. Semigina, T. (2018). Chomu sotsialna robota nabuvaie zelenoho koloru? [Why does social work turn green?]. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu*, 2: 11–27 [in Ukrainian].
8. Semigina, T. V. (2019). Rozvytok u suchasni sotsialni roboti pidkhodiv, orioventovanykh na sylni storony kliientiv [Development in modern social work of approaches focused on the strengths of clients]. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society* (pp. 96–105). 1st ed. Dallas : Primedia eLaunch LLS [in Ukrainian].
9. Sylva, T., Forrester, S. (2018). *Mobilizatsiia hromad: dosvid PROON u realizatsii pidkhodu hromadskoi bezpeky i sotsialnoi zghurtovanosti* [Community Mobilization : UNDP Experience in Implementing the Public Safety and Social Cohesion Approach]. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/community-mobilization-guidebook.html> (access 20.02.2022) [in Ukrainian].
10. Slozanska, H. I. (2018). *Sotsialna robota v terytorialnii hromadi: teorii, modeli ta metody* [Social work in the territorial community: theories, models and methods]. Ternopil : TNPU imeni V. Hnatiuka [in Ukrainian].
11. Sorokyn, P. A. (1992). *Chelovek. Tsvivilizatsiya. Obshchestvo* [Man. Civilization. Society]. Moscow : Polytyzdat. [in Russian].
12. Stoliaryk, O., Semigina, T. (2020). Pidkhyd, orioventovanyi na sylni storony kliientiv, u sotsialnii roboti z sim'iami, yaki vykhovuiut ditei z autyzmom [A strenght-based approach to social work with families raising children with autism]. *Zbirnyk naukovykh prats ΛΟΗΘΣ*, 10–13 [in Ukrainian].
13. Shvalb, Y. M. (2014). Psykholohycheskye osnovanyia sotsyoheneza: obshchyna, naselenye i soobshchestvo kak sub'ekti sotsyalnykh otnoshenyi. *Aktualni problemy psykholohii*, 7(35): 317–329 [in Russian].
14. Yatsenko, M. A. (2004). *Samovriaduvalniy mekhanizm zdiisnennia rehionalnoi sotsialnoi polityky za umov transformatsii ukrainskoho suspilstva* [Self-governing mechanism for implementing regional social policy in the context of the transformation of Ukrainian society]: Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
15. Alston, M., Hazeleger, T., Hargreaves, D. (2019). *Social work and disasters: A handbook for practice*. Abingdon: Routledge.
16. Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35 (4): 216–224.
17. Bellinger, A., Ford, D. (2022). *The Strengths Approach in Practice : How It Changes Live*. Bristol : Bristol University Press.
18. Todd, S., & Drolet, J. L., eds. (2020). *Community Practice and Social Development in Social Work*. Singapore : Springer Nature.
19. Delanty, G. (2003). *Community*. London and New York: Routledge.
20. Drolet, J., Dominelli, L., Alston, M., Ersing, R., Mathbor, G., & Wu, H. (2015). Women rebuilding lives post-disaster: Innovative community practices for building resilience and promoting sustainable development. *Gender & Development*, 23 (3): 433–448.
21. Eriksson, L. (2011). Community development and social pedagogy: traditions for understanding mobilization for collective self-development. *Community Development Journal*, 46 (4): 403–420.
22. Gilchrist, A. (2019). *The well-connected community: a networking approach to community development*. 3d ed. Bristol : Policy Press.
23. International Federation of Social Work. (2014). *Global definition of social work*. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (access: 20.02.2022).
24. Goel, K., Pulla, V., & Francis, A. P. (Eds.). (2014). *Community Work : theories, experiences and challenges*. Bangalore : Niruta Publications.
25. Gray, M., & Collett van Rooyen, C. (2002). The strengths perspective in social work: Lessons from practice. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 38 (3): 193–201.
26. Ife, J. (2013). *Community development in an uncertain world. 2d ed*. Cambridge : Cambridge University Press.

27. Maglajlic, R. A. (2019). Organisation and delivery of social services in extreme events: Lessons from social work research on natural disasters. *International Social Work*, 62 (3): 1146–1158.
28. Manor, J. (2004). Democratisation with inclusion: Political reforms and people's empowerment at the grassroots. *Journal of Human Development*, 5(1): 5–29.
29. Midgley, J., Conley, A. (2010). *Social work and social development: theories and skills for developmental social work*. New York: Oxford University Press.
30. Morris, R. (1979). The role of the agent in local community work. *Strategies of Community Organization* (pp. 203–213). 3d ed. Itasca, IL: Peacock Publishers.
31. Strategic Scrunity Group (2019). *Principles for community empowerment*. Retrieved from: [https://www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2019/briefing\\_190725\\_community\\_empowerment.pdf](https://www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2019/briefing_190725_community_empowerment.pdf) (access 20.02.22)
32. Pulla, V. (2017). Strengths-based approach in social work: A distinct ethical advantage. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 3(2): 97–114.
33. Rambaree, K., Powers, M. C., & Smith, R. J. (2019). Ecosocial work and social change in community practice. *Journal of Community Practice*, 27(3–4): 205–212.
34. Rapp, C. A., & Goscha, R. J. (2011). *The strengths model: A recovery-oriented approach to mental health services*. New York: Oxford University Press.
35. Dominelli, L., ed. (2007). *Revitalising communities in a globalising world*. Aldershot: Ashgate.
36. Rubin, H. J. & Rubin, I. (2008). *Community organizing and development*. 4th ed. USA : Pearson.
37. Sadan, E. (1997). *Empowerment and Community Planning: Theory and practice*. Tel Aviv : Hakibbutz Hameuchad Publishers.
38. Saleebey, D. (2013). *Strengths perspective in social work practice*. 6<sup>th</sup> ed. USA : Pearson.
39. Seller, E. P. (2015). Social work and local community development in the 21st century. *Arbor: Ciencia, pensamiento y cultura*, 191(771), [https://www.researchgate.net/publication/279285907\\_Social\\_Work\\_and\\_local\\_community\\_development\\_in\\_the\\_21st\\_century](https://www.researchgate.net/publication/279285907_Social_Work_and_local_community_development_in_the_21st_century) (access: 20.02,2022).
40. Semigina, T., Maidannyk, O., Onischyk, Y., & Zhuravel, Y. (2020). Local self-government reforms in Europe: legal aspects of considering the communities' social identity. *Juridical Tribune / Tribuna Juridica*, 10 (2): 207–221.
41. Rothman, J., Erlich, J. & Tropman, J., eds. (2008). *Strategies of community intervention*. 7th ed. Peosta : Eddie bowers publishing company.
42. Torczyner, J. (2021). *Rights-based Community Practice and Academic Activism in a Turbulent World: Putting Theory Into Practice in Israel, Palestine and Jordan*. Milton : Routledge.
43. Weick, A., Rapp, C., Sullivan, W. P., & Kisthardt, W. (1989). A strengths perspective for social work practice. *Social work*, 34 (6): 350–354.
44. Zajda, K. (2014). Problems of functioning of Polish local action groups from the perspective of the social capital concept. *Eastern European Countryside*, 20 (1): 73–97.